

УДК 504.06:658

Доц. С.І. Лебедевич, канд. екон. наук;  
ст. викл. С.Є. Шутка, канд. екон. наук – НЛТУ України

## СЕРТИФІКАЦІЯ ЛІСІВ ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ НАДІЙНОСТІ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЛІСОВИРОБНИЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Надано характеристику сертифікації лісів як методу підвищення надійності системи екологічного менеджменту лісовиробничого комплексу України. Проаналізовано можливість FSC-сертифікації лісів нашої країни. Показано напрямок продовження досліджень щодо інших методів підвищення надійності системи.

**Ключові слова:** сертифікація, надійність, система, екологічний менеджмент, FSC-сертифікація продовження досліджень.

*Doc. S.I. Lebedevych; senior teacher S.Ye. Shytka – NUFWT of Ukraine*

## Certification of forests as method of increase reliability of system of ecological management of complex of forest production of Ukraine

Description is given to certification of forests as method of increase of reliability of the system of ecological management of complex of forest production of Ukraine. Possibility of FSC- certification of forests of our country is analysed. Direction of continuation of researches is shown in relation to other methods of increase of reliability of the system.

**Keywords:** certification, reliability, system, ecological management, FSC- certification of continuation of researches.

**Вступ.** Україна взяла курс на сталий розвиток. У концепції сталого розвитку важливе місце займає проблема управління використанням природних ресурсів, зокрема лісів України. При цьому йдеться про розвиток на еколого-економічних засадах, в т.ч. про екологічний менеджмент галузей економіки і окремих підприємств.

Проведене нами спеціальне дослідження з розробки методологічних основ формування системи екологічного менеджменту в лісовиробничому комплексі (ЛВК) України дозволило спрямувати методи підвищення надійності даної системи. Одним з групи методів, так званого зовнішнього доповнення, є метод сертифікації лісів [1].

**Постановка проблеми.** У даній статті поставлено завдання охарактеризувати екологічну сертифікацію лісів як метод підвищення надійності системи екоменеджменту ЛВК нашої країни за результатами проведеного дослідження.

**Результати дослідження.** Сертифікація лісів є визнаним механізмом впровадження принципів сталого розвитку в лісове господарство. У цивілізованих країнах вона вже активно діє як багатогранний процес узгодження інтересів суб'єктів лісокористування. Економічне значення даного інструменту лісової політики зростає у випадку її спрямування на завоювання зовнішніх ринків. Проте стимулюючим чинником екологічної сертифікації лісів України є неадекватне лісове законодавство. Крім того, процедура сертифікації недостатньо вписується у недосконалий механізм регулювання економічних відносин у лісовиробничому комплексі. Тому не можна не погодитися з думкою, що екологічну сертифікацію лісів в нашій країні доцільно запроваджувати в практику лісокористування разом з екологічною реформою в ЛВК [2].

Від 2000 року в Україні інтенсивно став розвиватися процес сертифікації лісів за схемою Ради ведення лісового господарства (FGC). У Поліссі вже діє перша Українська Група Сертифікації (CERTIFIVE Group Ukraine). Наявна ініціатива і в інших регіонах країни. Щодо принципів сталого розвитку лісової галузі це, безумовно, позитивний процес. Проте більшість українських фахівців вважають лісову сертифікацію тільки механізмом вигідної реалізації лісопродукції на престижних світових ринках. При цьому недостатньо уваги приділяють розвитку природоохоронних питань сталого розвитку лісової галузі. Між тим, в європейських країнах сертифікацію розглядають не тільки як інструмент маркетингу, але як систему сприяння сталому веденню лісового господарства [3].

Від жовтня 2002 року в нашій країні йде процес розробки національної системи сертифікації лісів. За підтримки WWF, Світового Банку та незалежної консалтингової фірми GFA Tezza Systems у липні 2004 року сформовано національну робочу групу з розробки та апробації національних стандартів лісової сертифікації. Було проведено аналіз базових положень FSC схеми сертифікації щодо їх відповідності умовам України. Нормативи цієї схеми визначено у 10 глобальних принципах. Проведений аналіз [див. 3], доповнений нами з врахуванням подальших змін у нормативно-правовому полі нашої країни, дав змогу зробити наступні висновки щодо дієвості принципів FSC-схеми сертифікації для нашої країни.

**Принцип 1.** Дотримання законів та принципів FSC. Його суть у тому, що ведення лісового господарства повинно здійснюватись за всіма національними законами та підписаними країною міжнародними договорами і угодами, а також погоджуватися з усіма принципами та критеріями FSC.

Ця проблема, на наш погляд, у певній мірі врахована у "Загальнодержавній програмі формування національної екологічної мережі України на 2000-15 роки" [4], у Державній програмі "Ліси України" на 2002-15 роки [5], у новій редакції Лісового кодексу України [6]. Проте не можна не погодитись з думкою, що ще є відставання у лісовій політиці нашої країни, зокрема [див. 3]:

- немає законодавчо-нормативної бази у відносинах між лісовласниками і місцевими органами державного управління;
- недостатня захищеність лісів від порушень нормативів лісокористування;
- неузгодженість двох вищезазначених національних програм на перспективу до 2015 року.

На нашу думку, все нормативно-правове забезпечення лісокористування і лісовідтворення в нашій країні потребує докорінної реформації на еколого-економічних засадах.

**Принцип 2.** Права та обов'язки щодо володіння та користування. За цим принципом довгострокові права і користування земельними та лісовими ресурсами повинні бути чітко визначені, задокументовані й затверджені у встановленому порядку. І це вже здійснено, на нашу думку, в новій редакції Лісового кодексу України [див. 6]. Зокрема, у ст. 7 зазначено, що ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. А глава 2 "Право користування лісами" чітко зазначає всі моменти, пов'язані з набуттям і

користуванням цим правом при всіх формах власності на ліси. Тобто за цим принципом, вважаємо, в нашій країні проблем уже немає.

**Принцип 3.** Права корінних народів. Його суть в тому, що необхідно визнавати та поважати юридичні та традиційні права корінних народів на володіння, користування і управління їх землями, територіями та ресурсами, зокрема лісовими.

За цим принципом, на наш погляд, законодавство України зовсім не готове до сертифікації лісів. До сих пір невирішеною залишається проблема соціально-економічних і екологічних взаємовідносин у системі "центр – регіони", зокрема:

- оптимального поділу загальнодержавних податків, зборів, обов'язкових платежів;
- відшкодуванням регіонам еколого-економічних збитків, нанесених національною екологічною політикою;
- фінансової підтримки регіональних пріоритетів національної політики держави.

При цьому найбільш гостро проблеми збереження традицій природо-користування проявляються в Карпатах і в Криму.

Варто, однак, зазначити, що за даним принципом ситуація далеко не безнадійна. 22 травня 2003 року під час 5-ої Всеєвропейської Конференції Міністрів охорони навколишнього природного середовища підписано Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат [7].

У Рамковій конвенції передбачено:

- збереження та стале використання біологічного і ландшафтного різноманіття;
- сталий місцевий розвиток та планування територій;
- стале та комплексне управління водними ресурсами;
- стале планування транспорту та інфраструктури;
- сталий туризм;
- відновлювальні джерела енергії та екологічно чисте виробництво;
- оцінка стану навколишнього середовища, моніторинг та попередження забруднень;
- культурна спадщина та місцеві звичаї;
- підвищення рівня обізнаності, освіти та участі громадськості.

На нашу думку, Рамкова конвенція відіграє важливу роль у забезпеченні сталого, екологічно орієнтованого розвитку Карпат, у чому безпосередньо зацікавлені сім країн: Україна, Польща, Словацька Республіка, Угорщина, Румунія, Чеська Республіка та Сербія і Чорногорія. Дуже бажаними були б аналогічні заходи і щодо Криму.

**Принцип 4.** Місцеве населення і права працівників. Суть його в тому, що лісове господарство має підтримувати або підвищувати довгостроковий соціально-економічний добробут працівників та місцевих мешканців.

У нашій країні все це є компетенцією профспілок та інституцій соціального захисту населення. Проте, на наш погляд, не варто забувати й про обов'язки працівників лісового господарства щодо екології. Потрібна матеріальна зацікавленість кожного працівника галузі у підвищенні еколого-економічної ефективності їх праці. Важливим є й визнання місцевим населенням права на сталий розвиток регіону, на забезпечення належного сану оточуючого середовища.

У даному законодавстві зазначене не відображено. У новій редакції Лісового кодексу України [див. 6] у статті 99 передбачено тільки, що держава

здійснює економічне стимулювання заходів щодо розширеного відновлення лісів шляхом:

- компенсації витрат власникам лісів та користувачам при впровадженні ними заходів щодо розширеного відтворення лісів;
- застосування прискореної амортизації основних фондів землеохоронного, лісоохоронного та природоохоронного призначення.

Конкретні ж законодавчі акти з цього приводу ще не розроблені. Не внесені зміни у діючі директивні та нормативні акти щодо оподаткування, бухгалтерського і податкового обліку зазначених компенсацій витрат та застосування прискореної амортизації.

**Принцип 5.** Прибутки від лісу. Суть цього принципу в тому, що ведення лісового господарства повинно сприяти ефективному використанню різноманітної лісової продукції для забезпечення економічної життєздатності й широкого використання всіх екологічних і соціальних функцій лісу.

Цей принцип є в основі національної лісової політики. Проте й тут, вважаємо, свої проблеми. Перепонами на шляху впровадження даного принципу є:

- недостатнє фінансування галузі з держбюджету та залучення з цієї метою інших джерел;
- дисбаланс між ринковими та неринковими лісовими ресурсами;
- наявні протиріччя між сталим розвитком лісу та деревообробної промисловості;
- недостатній розвиток лісового маркетингу та внутрішнього ринку лісопродукції.

На наш погляд, оцінювати прибутковість функціонування ринку лісовиробничого комплексу варто за інтегральним еколого-економічним ефектом.

**Принцип 6.** Вплив на довкілля. Його суть в тому, що ведення лісового господарства повинно забезпечувати збереження біорізноманіття і пов'язаних з ним вод, ґрунтів, а також унікальних і нестійких екосистем, ландшафтів, підтримуючи екологічні функції і цілісність лісу.

Можна з певним припущенням вважати, що вимоги даного принципу в нашій країні виконуються, особливо, якщо вжити заходів для гармонізації Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-15 роки та Державної програми "Ліси України" на 2002-15 роки.

**Принцип 7.** План ведення лісового господарства. Суть його в тому, що план ведення лісового господарства повинен складатися в письмовій формі з урахуванням обсягу й інтенсивності заходів та своєчасно виконуватися.

Цей принцип у нашій країні виконується на прийнятному рівні. На наш погляд, треба тільки планування здійснювати виключно на еколого-економічних засадах.

**Принцип 8.** Моніторинг і оцінка. Його суть в тому, що моніторинг повинен проводитися відповідно до масштабів та інтенсивності ведення лісового господарства з метою оцінки стану лісу, виходу лісової продукції, системи нагляду, господарської діяльності, її соціального та екологічного впливу.

Зазначимо, що не всі положення даного принципу виконуються у лісовиробничому комплексі України належним чином:

- дії органів управління лісовим господарством та охорони природи не завжди є узгодженими;
- не завершена розробка системи екологічного контролю лісокористування. потребує завершення формування системи моніторингу лісів;

- немає системи адекватної оцінки екологічних функцій лісів, використання нематеріальних ресурсів лісів суспільством.

**Принцип 9.** Збереження високоякісних заповідних лісів. Його суть в тому, що господарська діяльність у високоцінних заповідних лісах повинна підтримувати або підвищувати характерні ознаки, властиві таким лісам.

Вимоги даного принципу враховуються в нашій країні належним чином. Проте варто погодити систему лісогосподарювання з вимогами стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, вирішити проблему пралісів. І в цій царині вже є позитивні зрушення у функціонуванні об'єктів природно-заповідного фонду.

**Принцип 10.** Лісові культури. Суть даного принципу в тому, що вирощування лісових культур варто планувати і здійснювати за всіма критеріями і принципами FSC. При цьому лісові культури можуть надавати ряд соціально-економічних вигод, задовольняти потреби в лісовій продукції, знижувати навантаження на природні ліси, забезпечувати їх відновлення.

Лісові культури становлять вже більше половини лісового фонду України. Через лісодефіцитність держави, відсутність адекватної економічної оцінки більшості недревних продуктів та функцій лісу економічного зиску з них для галузі до останнього часу ведення лісового господарства було зорієнтовано переважно на отримання цінної деревини при меншій увазі до інших ресурсів лісу. Все це має негативні наслідки. Вважаємо, що вихід один – розвиток галузі на еколого-економічних засадах.

Проведене дослідження показало, що наша країна, ще повністю не готова до даного виду сертифікації, але повинна направити зусилля, щоб адекватно виконувати вимоги принципів FSC-сертифікації лісів. І, передусім потрібно, на наш погляд, реформувати нормативно-правову базу галузі. Це дасть змогу ефективно, на еколого-економічних засадах використовувати екологічну сертифікацію лісів як важливий метод підвищення надійності системи екологічного менеджменту ЛБК України.

**Висновки.** Таким чином, забезпечуючи шляхом реформування законодавчих і нормативних актів, які регулюють управління лісовиробничим комплексом нашої країни, впровадження FSC-сертифікації лісів, забезпечується підвищення надійності системи екоменеджменту ЛБК. Це дає також можливість розширити базу інших методів підвищення надійності даної системи і в підсумку забезпечити її оптимальність.

## Література

1. Лебедев С.І. Методологічні основи формування екологічного менеджменту і екоаудиту в лісовиробничому комплексі України: Монографія. – Львів: Камула, 2005. – 256 с.
2. Ковалишин В. Екологічне стимулювання розвитку екологічної сертифікації лісів України// Регіональна економіка. – 2004, № 2. – С. 182-188.
3. Лавров В.В. Аналіз нормативів Ради ведення лісового господарства (FSC) на предмет прийнятності для України у якості рамкової інструкції щодо національної схеми лісової сертифікації// Екологічний менеджмент як складова частина сталого розвитку// Зб. наук. праць ДОНДУУ. Сер. "Державне управління", т.5. – Донецьк, 2004, вип. 36. – С. 150-161.
4. Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21.09.2000 р. № 1989 XIV// Відомості Верховної Ради України. – 2000, № 47. – С. 405.

5. Державна програма "Ліси України" на 2002-2015 роки/ Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.02 р., № 581. – К.: Наука, 2002. – 32 с.

6. Про внесення змін до Лісового кодексу України: Закон України від 08.02.06 р. № 3404-IV// Урядовий кур'єр. – 2006, № 73-74. – С. 3-19.

7. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат. Підписана під час 5-ої Всеєвропейської Конф. Міністрів Охорони навколишнього природного середовища 22.05.03 р. (м. Київ)/ Ратифіковано Законом України від 07.04.04 р. № 1672-IV// [http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi).

УДК 630\*907.11.

Здобувач М.М. Лушчак;

доц. І.В. Делеган, канд. с.-г. наук – НЛТУ України;

ст. наук. співроб. М.С. Гунчак, канд. біол. наук – УкрНДІгірліс

## ЛИС ЗВИЧАЙНИЙ (VULPES VULPES LINNAEUS, 1758) В КАРПАТАХ

Наведено результати дослідження морфологічних, екологічних і біологічних особливостей лиса звичайного в Карпатах.

**Ключові слова:** лис звичайний (*Vulpes vulpes*), поширення, екологія, біологія

*Competitor M.M. Lushchak; doc. I.V. Delehan – NUFWT of Ukraine;  
senior scientific employee M.S. Gunchak – UkrNDI*

### Girlis Fox (*Vulpes vulpes* Linnaeus, 1758) in Carpathian

The results of the studies of morphological, ecological, biological features of the fox in Carpathians.

**Keywords:** fox (*Vulpes vulpes*), distribution, ecology, biology

У систематичному плані лис звичайний (*Vulpes vulpes* Linnaeus, 1758) належить до роду Лис (*Vulpes* Frisch, 1775), родини Собачі (*Canidae* G. Fischer, 1817), ряду Собакоподібні або Хижі (*Caniformes seu Carnivora* Bowdich, 1821) [2]. В наш час Собакоподібні стали вразливою групою тварин, що потребує особливої уваги з боку науковців і практиків лісомисливського господарства [2]. Мета нашої роботи з'ясувати закономірності поширення, вивчити морфологічні, біологічні та екологічні особливості одного з найчисельніших видів собакоподібних – лиса звичайного в умовах Українських Карпат. Дослідження проводилися загальноприйнятими в біології, теріології і мисливствознавстві методами на території Прикарпатського, Гірськокарпатського та Притисенського лісомисливських районів, Прикарпатської й Закарпатської лісомисливських округ, Карпатської лісомисливської області [1-8].

Дослідженнями встановлено, що в Карпатах морфометричні характеристики лиса мають певні особливості. Так, маса тіла дорослих самців становить 7,8-10,4 кг, пересічна – 8,7 кг ( $n = 10$  особин), а самиць – 6,2-8,4 кг та 7,4 кг ( $n = 11$  особин) відповідно. Пересічна маса дорослих самців на 17,6 % більша ніж самиць. Маса тіла самців віком до одного року становила 5,6-6,9 кг, середня – 5,8 кг ( $n = 24$  особини), а самиць – 4,9-5,8 кг, середня 5,4 кг ( $n = 17$  особин). Довжина тіла становить 52-89 см, висота в холці 29-34 см. Кондилобазальна довжина черепа дорослих 13,5-15,5 см. Зубна формула:  $i\ 3/3$ ,  $c\ 1/1$ ,  $pm\ 4/4$ ,  $m\ 2/3$  – всього 42 зуби.